

**Terveyden edistäminen kunnan
kansanterveystyössä 2006**
Mitä olemme oppineet?

Hammaslääketiede 2006

17.11.2006

Matti Rimpelä

Stakes

Esitykseni teemat

- Terveystenhoolto ja kansanterveys
- Mitä "terveyden edistäminen" on?
- Terveystenedistämisaktiivisuus (=TEA)
- TEA tehokkuuden kehityksessä
- Terveystenhoollon tehtävät

Mikä on terveydenhuollon vaikutus kansanterveyteen?

- Thomas McKeown (1976): Noin 10 %
 - Englannin terveydenhuolto 1800-1900-luvulla
- CDC/James Marks (2004)
 - USA:ssa noin 15 %
- Pohjoismaista ei vastaavia arvioita
- Ruotsi: Vaikutus kasva koko ajan
 - terveydenhuollon mahdollisuudet lisääntyvät
 - esim. astma, diabetes
 - väestö vanhenee

Vaikutus riippuu siitä, millaisesta **terveydenhuollosta** puhumme?

1. Yksilökeskeinen tautien hoito

- "sairaanhoitopalvelut"
- McKeown/Englanti
- CDC/USA

2. Kansanterveysvastuuta kantava terveydenhuolto

- **Yksilökeskeinen terveyden- ja sairaanhoito**
- +**
- **terveydensuojelu, väestön terveyskasvatus, "terveyden puolestapuhuja"**

Mitä on "terveyden edistäminen"?

- **Terveyttä edistetään - ja vahingoitetaan -**
 - jokaisen ihmisen arjessa ja kaikissa yhteisöissä,
 - järjestöissä ja
 - yrityksissä
- **Julkisen vallan** vastuusta huolehtivat valtio ja kunnat
- **Kunnissa terveyttä edistetään ja/tai vahingoitetaan kaikilla toimialoilla**
 - kaavoituksesta erikoissairaanhoidon
 - jokaisen toimialan selkiytettävä ydintehtävänsä
 - **Terveydenhuollolla erityisiä tehtäviä**

Kolme erilaista näkökulmaa terveyden edistämiseen

- **kansanomainen**

- terveydestä huolehtiminen perheen ja yhteisöjen arjessa

- **professionaalinen**

- ammattiosaamiseen perustuvaa työ esim. asiakassuhteissa, kouluissa, terveyskeskuksissa

- **strateginen**

- johtaminen, hallinto, rahoitus, henkilöstösuunnittelu yms.

Ammatillinen ja strateginen terveyden edistäminen ovat

- 1. erityistä toimintaa**, jolla on oma teoriaperusta ja ammatillinen osaaminen
- 2. yhteiskunta-politiikan tietty toimintasuunta**
 - WHO:n Health Promotion = terveyst politiikan toimintasuunta
 - läpäisee kaikki toiminnat kaavoituksesta erikoissairaanhoidon

Terveyden edistäminen on

ensisijaisesti

- **strateginen toimintasuunta**, jossa päämääräksi on harkitusti valittu
 - väestön terveyden lisääminen ja
 - terveyserojen kaventaminen
 - usein oheistulos

mutta myös

- **erikoistunutta toimintaa**
 - terveyden edistäminen ydintehtävä

Terveydenedistämisaktiivisuus

- = **Health-promotion capacity**
 - kehittyi 1990-luvulla erillisten ohjelmien ja palvelujen kritiikistä
 - sovellutus yleisemmästä:
 - *"capacity building"*
- = **TEA**

Terveydenedistämisaktiivisuus

- **on enemmän kuin**
 - terveyden monitorointi ja
 - ohjelmat, toiminnot ja
 - palvelut
- **Uutta yhteisön yleisempi ominaisuus**
 - "Organisaatiokulttuurin syvärakenne"
- **Kirjallisuudessa ei ole yhtä hyväksyttyä tulkintaa eikä validiksi todettua mittaria**

TEA:n teemat

1. Sitoutuminen kansanterveysvastuuseen

- terveyden lisääminen, erojen vähentäminen
- suunnitelmat, kertomukset, kuntatarkastus

2. Väestön terveyden monitorointi

- johdon tietojärjestelmät
- tarve-analyysi

3. Terveysasteisiin vastaava infrastruktuuri

- organisaatio, henkilöstö, muut voimavarat, osaaminen, yms.

4. Ohjelmat, toiminnot ja palvelut (=prosessit)

5. Ylläpito ja pysyvyys

6. Yhteisön/toimipaikan ongelmanratkaisukyky

- "voimaistuminen", osallisuus, johtaminen, yms.

Viime kädessä kysymys on aidosta tehokkuudesta:

Panokset

- Terveysthuollon voimavarat
- ja kustannukset

TUOTANNOLLINEN
TEHOKKUUS

TUOTTAVUUS =
Tuotos/panokset

Tuotantoprosessi

- Terveysthuollon toiminta
kokonaisuutena

TALOU-
DELLISUUS =
Kustannukset/
tuotos

ALLOKATIIVINEN
TEHOKKUUS

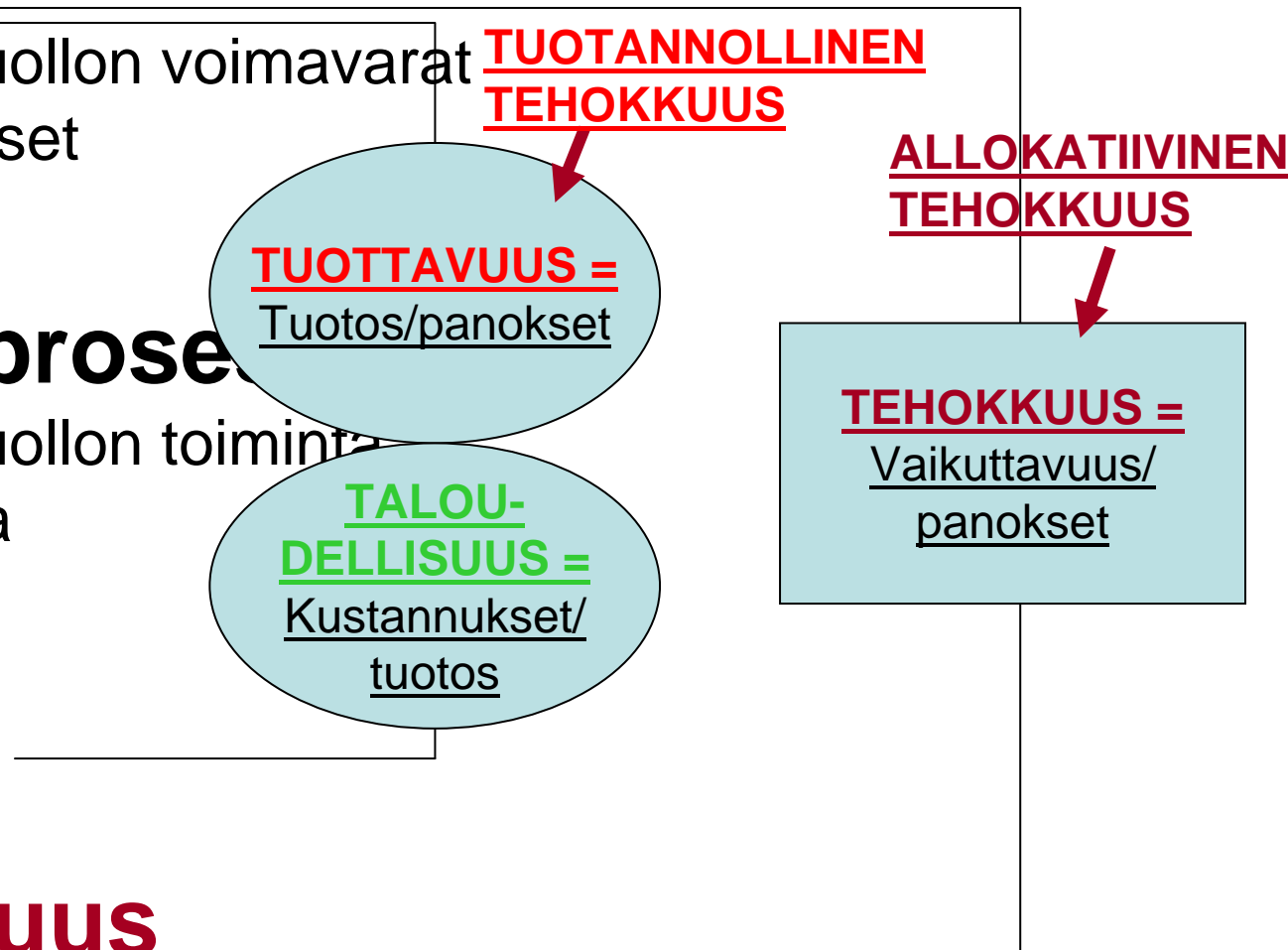
TEHOKKUUS =
Vaikuttavuus/
panokset

Tuotos

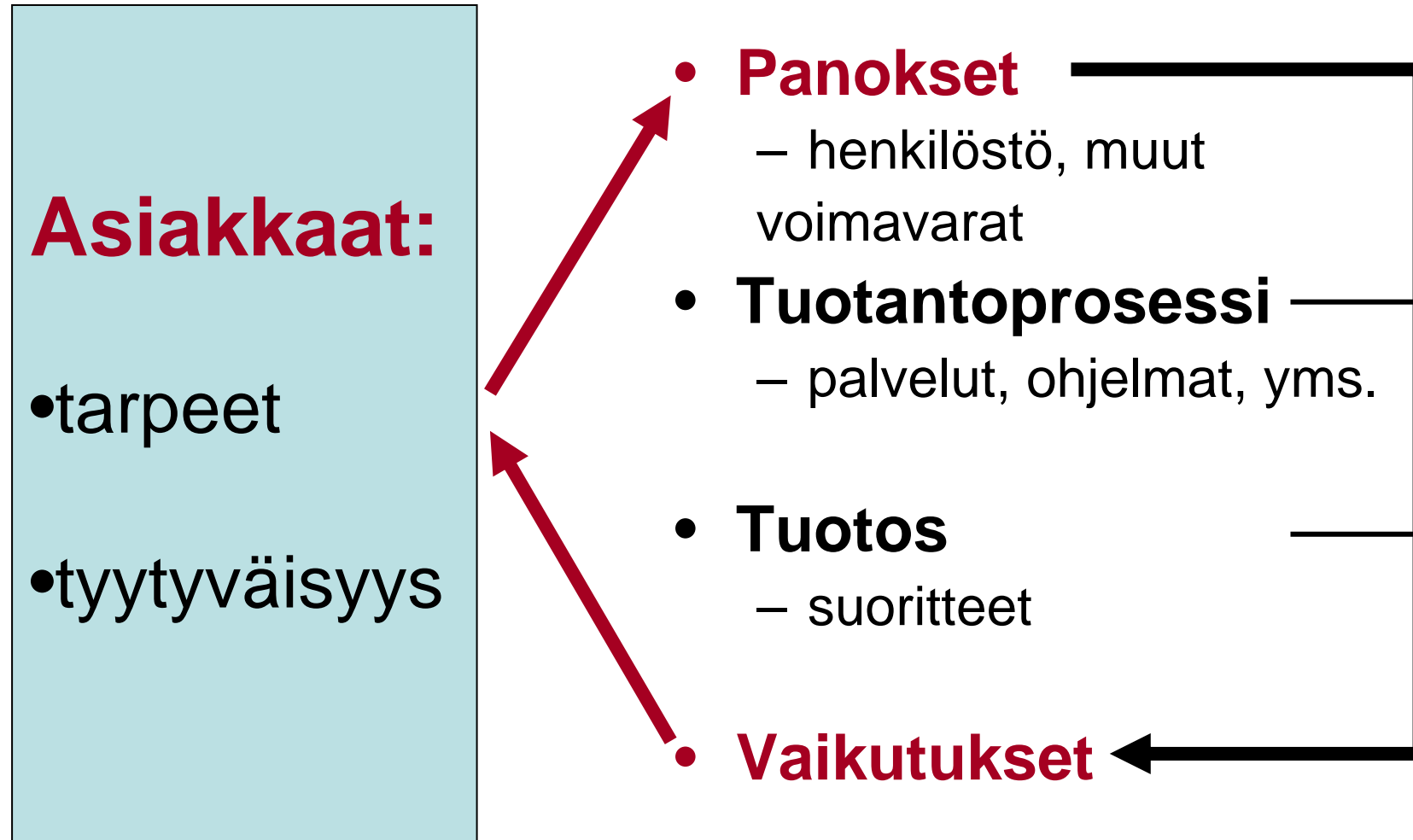
- Suoritteet

Vaikuttavuus

- Muutos väestön terveydessä

Toiminnan tehokkuus voidaan tulkita asiakaskeskeisesti....

**...tai vastuuväestön terveystarpeista lähtien:
vaikutukset mitataan väestön - esimerkiksi
lapsiperheiden - terveytenä!**

**Lapsiperheiden,
lasten ja nuorten
hyvinvointi/
terveys**

- seuranta ja
- terveystarpeiden-
arviointi vastuu-
väestössä

- **Panokset**
 - henkilöstö, muut
voimavarat
 - **Tuotantoprosessi**
 - palvelut, ohjelmat, yms.
 - **Tuotos**
 - suoritteet
 - **Vaikutukset**
-

Mitä tämä tarkoittaa kunnassa?

**Koko henkilöstön ja muiden voimavarojen
suhde väestön terveyden kehitykseen:**

- **Miten paljon terveyshyötyä kunta tuottaa?**
- **Miten sen toiminta vaikuttaa väestöryhmien välisiin terveyseroja**

Kunnan tulee

1. seurata

- **väestön terveydentilaa,**
- **terveystarpeiden kehitystä ja**

2. perustaa toimintansa tarveanalyysiin.

Kaiken perustana on sitoutuminen

- **Toiminta- ja taloussuunnitelmassa**
- **Tulossopimuksissa tulosalueiden kanssa**
- **Raportoinnissa ja toimintakertomuksissa**
- **Henkilöstöjohtamisessa**
- **Kuntatarkastuksessa**
- **Kehittämistyössä ja koulutuksessa**

Johtamisen kolme toimintalohkoa

- **Terveyden edistäminen oheistuloksena**
 - elinkeino, ympäristö, tekninen, sivistys, yms.
 - erikoissairaanhoido
 - sairaanhoitovastaanotot,
- **Terveyden edistäminen ydintehtävänä**
 - sairaanhoitovastaanotot,
 - ehkäisevä lääkehoito vs. terveysneuvonta
 - ehkäisevät toiminnat
 - neuvolat, opiskelu- ja työterveyshuolto, terveydensuojelu, seulonnat, terveydensuojelu, tautien ehkäisyohjelmat, terveystkasvatus, yms.
 - kuntoutus
- **Vaikuttaminen terveyspiirin ulkopuolella**

Mitkä ovat TERVEYDENHUOLLON ydintehtävät?

- **Jos ei hoideta terveydenhuollossa, jäävät hoitamatta**
- **Edellyttävät erityistä osaamista**
 - terveys, terveyden edistäminen ja sairaanhoito väestötason ilmiönä
 - terveysjärjestelmien ("health systems") johtaminen
 - terveydenhoito

Erityistehtävät terveyden edistämisessä

- 1. Kansanterveysseuranta/Väestön terveyden ja terveys tarpeiden seuranta**
- 2. Alueen terveystalouden kehittäminen ja arviointi kokonaisuutena**
- 3. Kansanterveysasiantuntijuus**
- 4. Kansanterveysvaikuttaminen**
- 5. Terveystalouden ennakointi**
- 6. Terveystalouden kasvatus**
- 7. Terveydenhoito**
- 8. Terveyttä edistävä sairaanhoito**
- 9. Kansallisten ohjelmien ja suositusten soveltaminen ja toteuttaminen**
- 10. Terveyden edistämisen johtaminen**

Suunnitelmallisuus

1. Kansanterveysseuranta

- Toiminnan perustana väestön terveyden ja terveystarpeiden seuranta

2. Terveyspolitiikan suunnittelu-, seuranta- ja arviointi kokonaisuutena

- investointien ja käyttömenojen yhdessä tuottama kansanterveyshyöty
- priorisoinnin perustana kokonaisuuden rakentuminen

Epäsuora vaikuttaminen

3. Kansanterveysasiantuntijuus
4. Kansanterveysvaikuttaminen
5. Terveysvaikutusten
ennakkoarviointi
6. Väestön terveyskasvatus

Suora vaikuttaminen

7. Terveystenhoitopalvelut

- terveydensuojelu
- neuvolat
- koulu- ja opiskeluterveydenhuolto
- työterveyshuolto
- muu aikuisten ja ikääntyvien terveysneuvonta
- terveystarkastukset ja seulontatutkimukset

8. Terveyttä edistävä sairaanhoito

- tautien ehkäisyohjelmat
- "lääkkeetön" sairaanhoito - terveysneuvonta
- terveysriskien lääkehoito
- kuntoutus
- sairastuneen läheisten tukeminen,
- yms.

Johtaminen

9. Kansallisten ohjelmien ja suositusten soveltaminen ja toteuttaminen

- omassa toiminnassa
- muilla toimialoilla, muissa toiminnoissa

10. Terveysten edistämisen johtaminen

- terveyspiirin omana toimintana
- koko maakunnassa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa

Esimerkiksi:

- **Tautien ehkäisyohjelmat erikoissairaanhoidon ja perusterveydenhuollon yhteistyönä kaikilla erikoisaloilla**
- **Jokaisen erikoisalan tulossopimukseen myös sen keskeisten tautien ehkäisyohjelmat**

Vastuu kaikista olennaisista toiminnoista!

- **Sairaanhoidossa vastuu kaikkien tautien hoidosta**
- **Samalla tavalla kokonaisvastuu myös terveyden edistämisessä**
 - **ehkäisevät palvelut**
 - **erityisohjelmat**
 - **terveyskasvatus**

Julkisen vallan käyttäjänä kunnan terveydenhuolto ei voi rajata toimintaansa satunnaisesti

Kriittinen massa

- **"Health-promotion capacity"**
 - **Terveydenedistämistäktiivisuus**
 - **On koko yhteisön ominaisuus**

Yksittäiset palvelut ja toiminnot jäävät tehottomiksi, jos

- **terveydenhuollon rakenteessa ei ole terveyden edistämisen erityisosaamiselle omaa kokonaisuutta**
 - **"kriittinen massa"**

"Villakoiran ydin"

- Päätehtävä on terveyspalvelujen kysynnän vähentäminen väestön terveyttä lisäämällä ja väestöryhmien välisiä terveyseroja vähentämällä.**
- Toiminnan tuloksellisuuden tärkein mitta on saavutettu terveyshyöty yhdessä inhimillisen kärsimyksen vähentämisen kanssa.**

Miksi terveyden edistäminen jää sivuraiteelle?

- **Kaksi nelikenttäanalyysiä**

Kansanterveysvastuu

Suuri

Pääomavastuu

Pieni

Suuri

Vastuutonta
puuhastelua

Pieni

Kansanterveysvastuu

Suuri

**Kansalais-
järjestö**

Pääomavastuu

Pieni

Suuri

Pieni

Kansanterveysvastuu

Suuri

Kunta

Pääomavastuu

Pieni

Suuri

Pieni

Kansanterveysvastuu

Suuri

Kunta

Pääomavastuu

Pieni

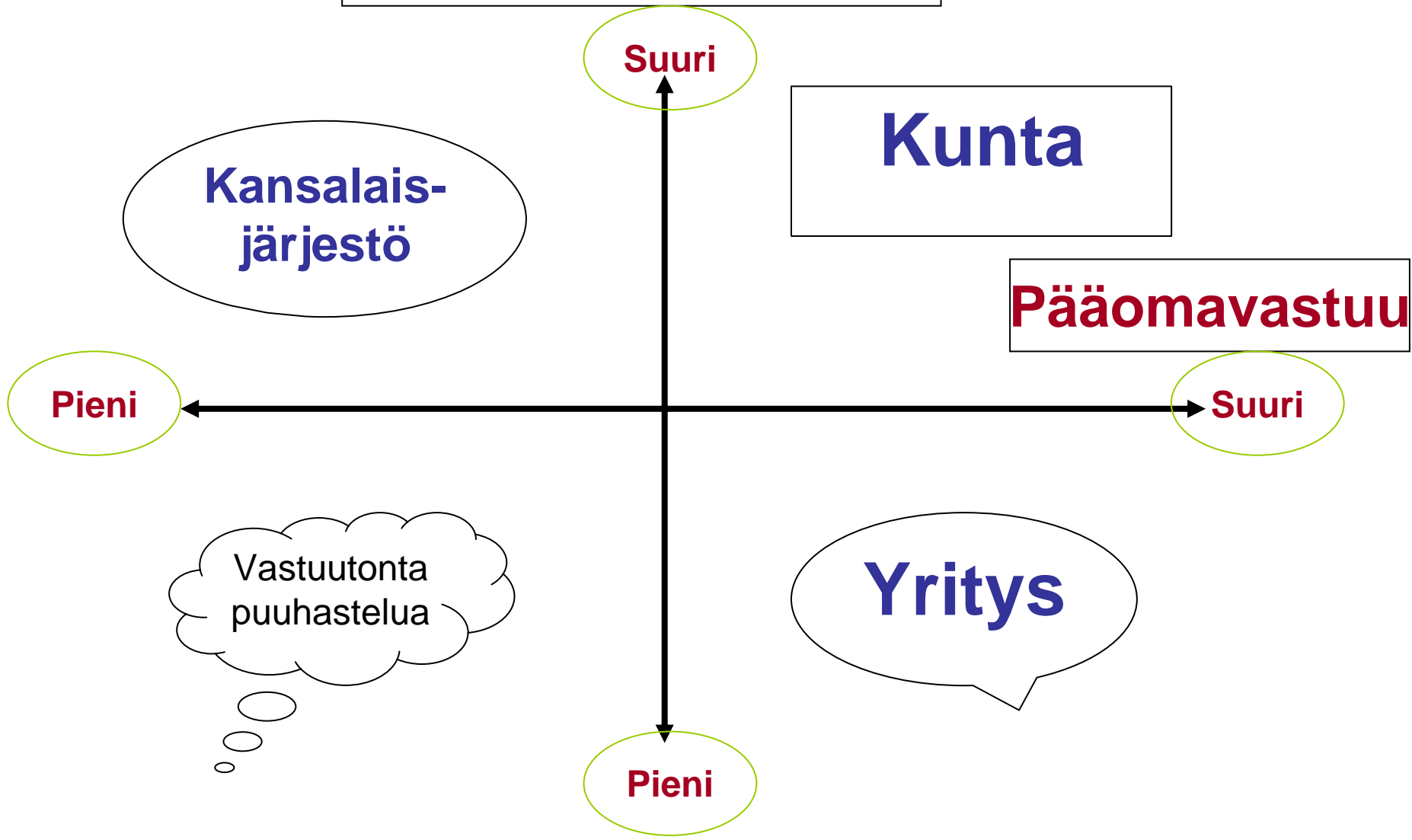

Suuri

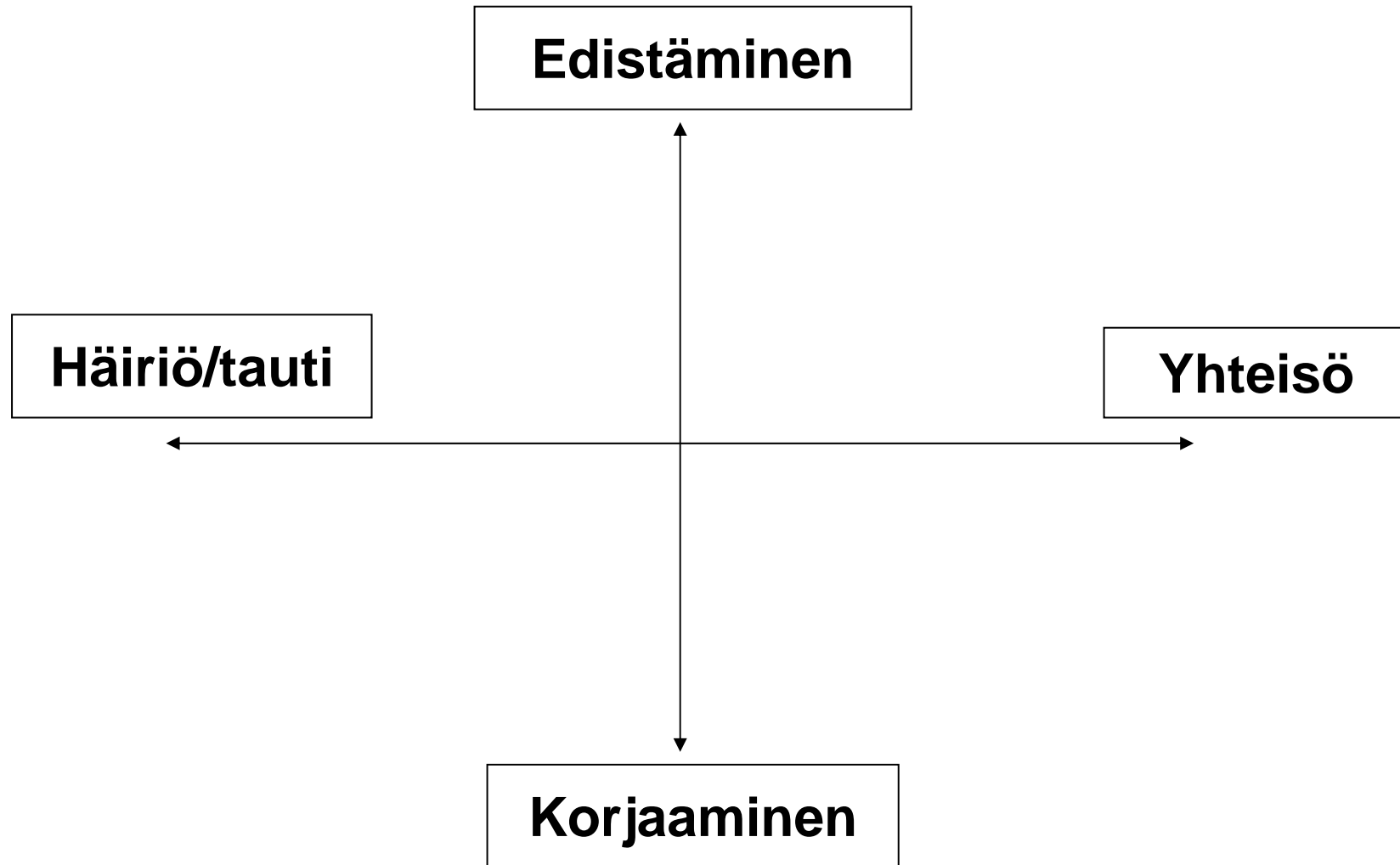
Pieni

Yritys

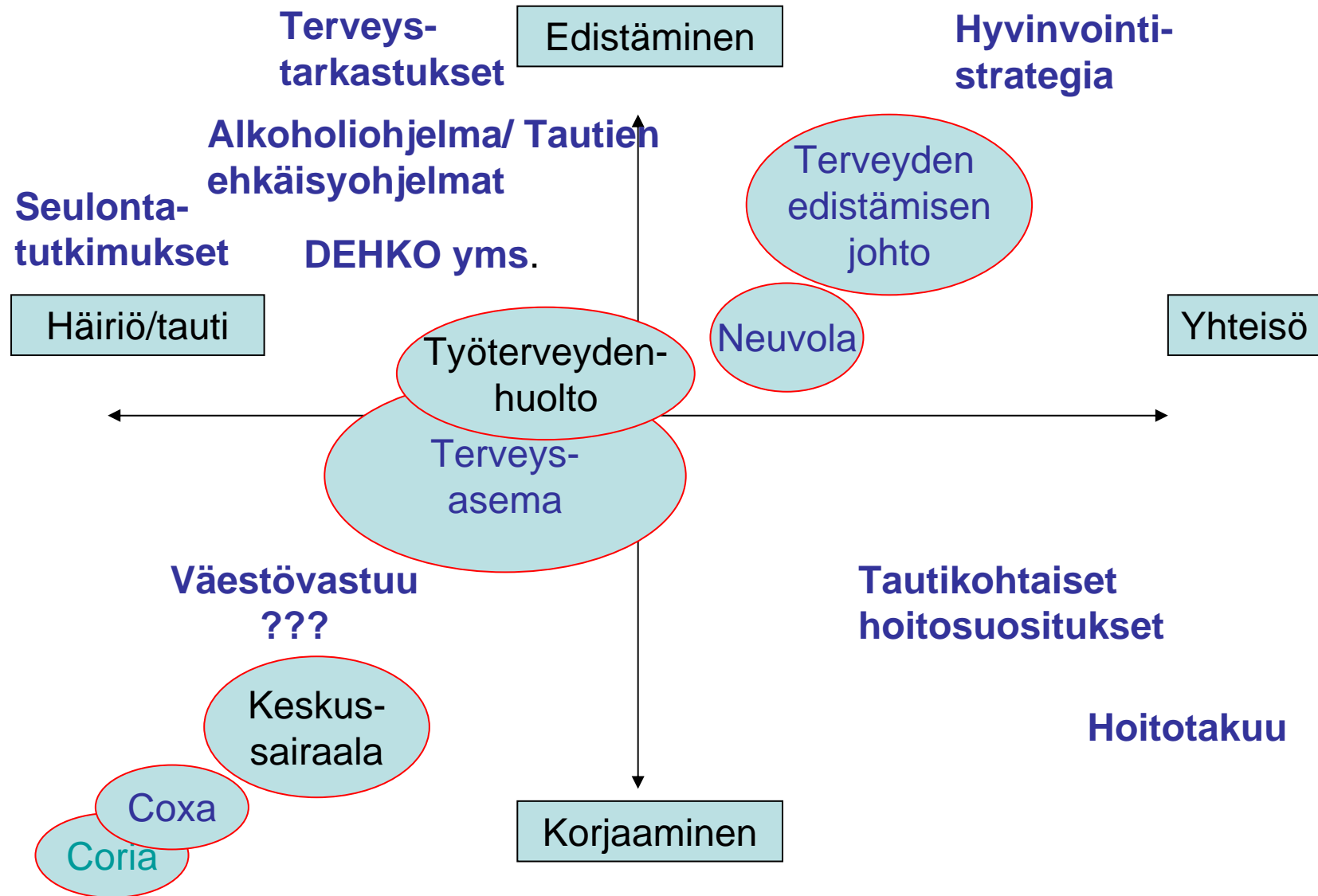
Kansanterveysvastuu

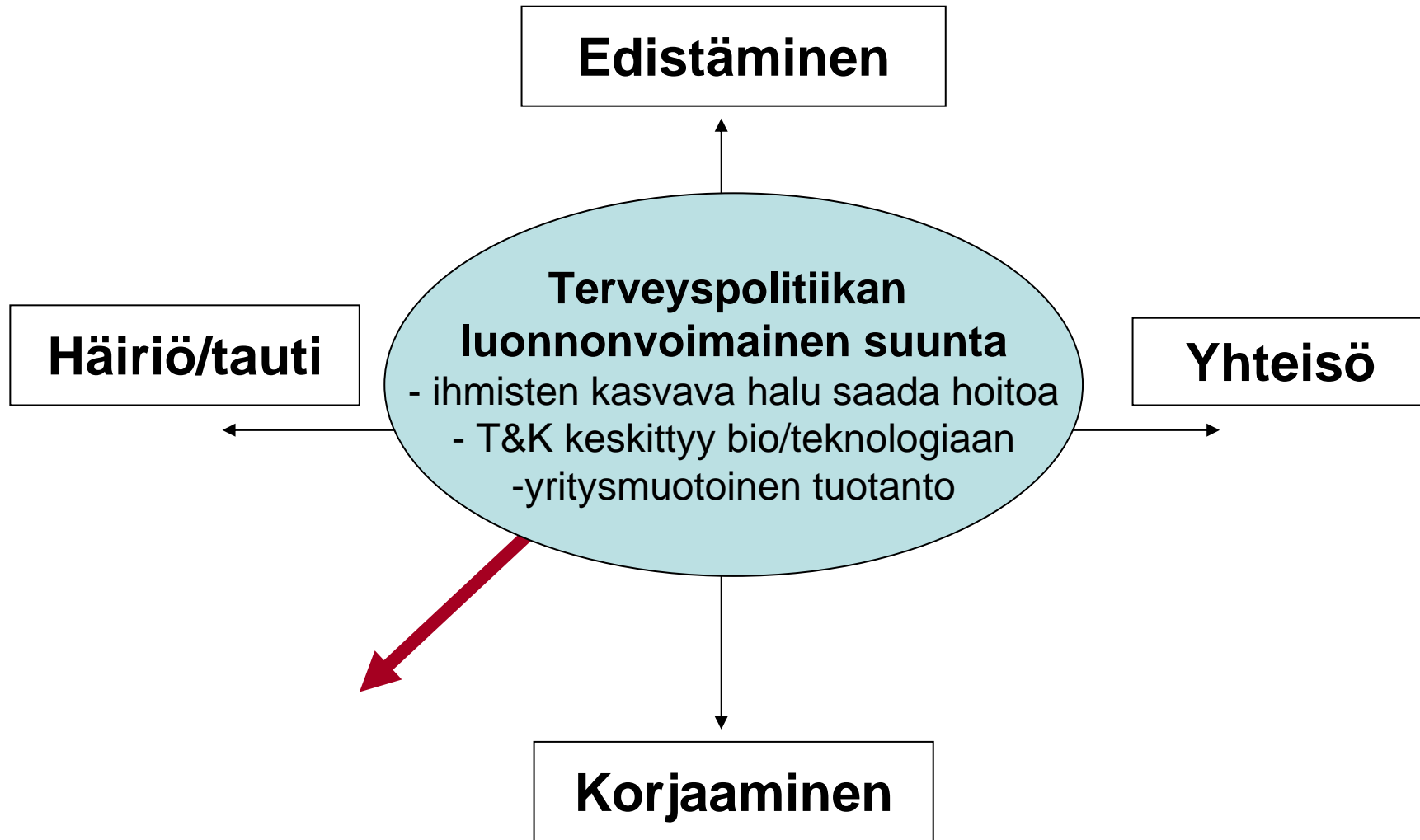
Terveyspolitiikan kenttä

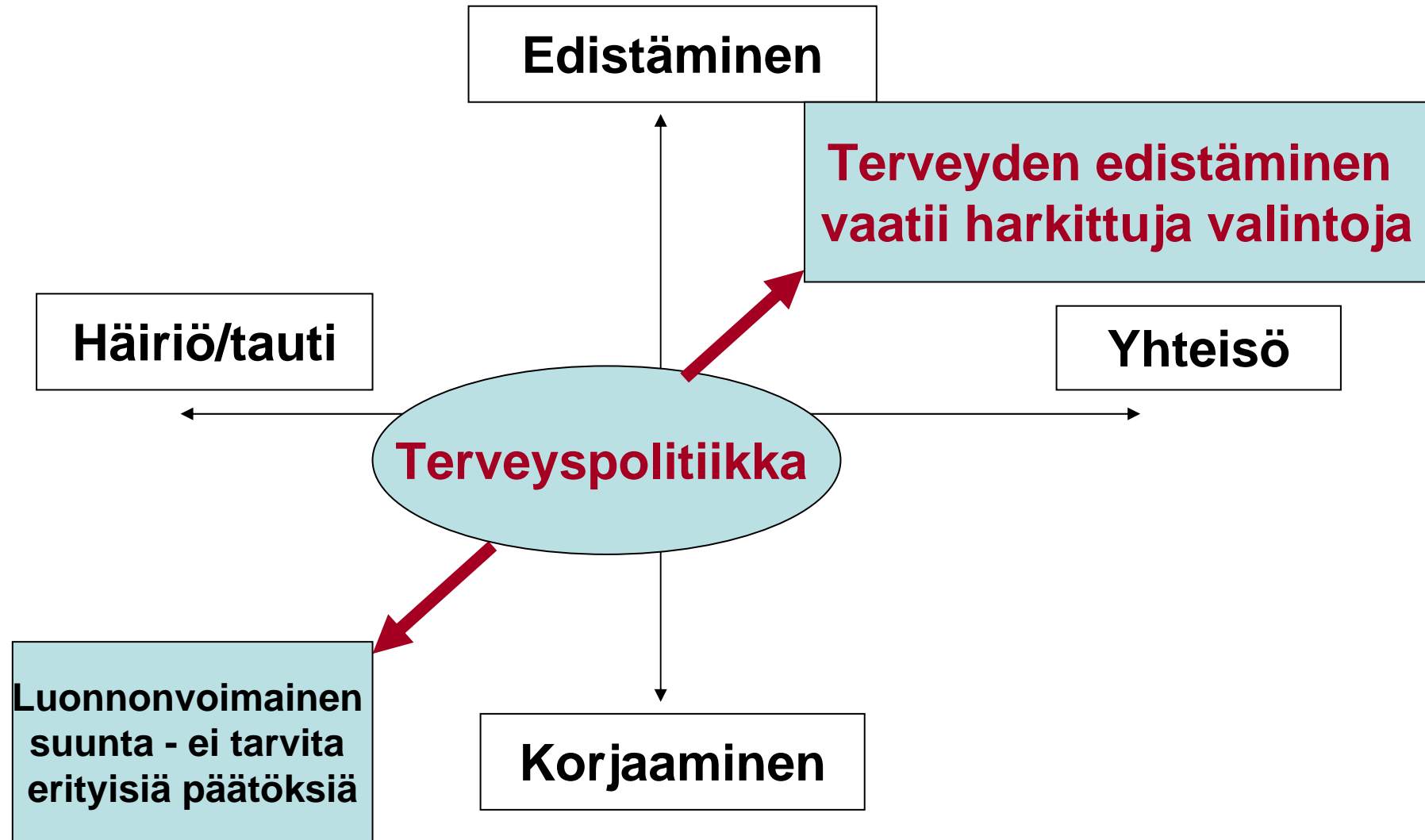
Terveyspolitiikan kenttä

Terveyspolitiikan kenttä

Terveyspolitiikan kenttä

Johdammeko **"palvelukonetta"**

vai

- **tietointensiivisen,**
- **sopeutuvan ja**
- **moninaisuuden hyväksyvää ja**
- **sen hallintaan ottavaa**
hyvinvointiekosysteemin toimijaa"

Keskittyminen häiriöpalvelutuotantoon

on kestämatöntä sekä

- **kansantalouden että**

- **terveyshyödyn**

näkökulmista.